

**FROM EPISTOLARY TO FICTIONAL IN HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU'S
SHORT PROSE**

**Mihaela Stanciu (Vraja), Assistant, PhD Student, Technical Construction University of
Bucharest**

Abstract: Through her works, Hortensia Papadat-Bengescu confirms that, if you bear fruits later, that doesn't mean you are not valuable. For her, the writing vocation wasn't necessarily the result of a contamination with the literary works she was reading, or of a special education she may have received, but "an unconscious vocation", for sure. On her path towards literature she didn't need any emulation agent, but we must mention that letters were the decisive agent in her life. Therefore, they deserve to be looked on as a starting point for the discussion regarding the beginnings of her writing. Alternatively, we must highlight the fact that Hortensia Papadat-Bengescu wrote out of a need for confession and her early works have a lyrical, memorial, sentimental conformation – thus, a conformation similar to letters. Besides, the writer herself is aware that precisely this correspondence frame represents the preliminary passage to her literature.

Keywords: letters, short prose, fictional, confession, correspondence.

Epistolele fac parte din procesul de formare al scriitoarei Hortensia Papadat-Bengescu al cărei «bagaj literar», subțire cantitativ, a stârnit interesul criticului G. Ibrăileanu în jurul anului 1913 și a generat o vastă corespondență cu acesta. Atunci când îi răspunde la scrisori, autoarea face referiri la tulburarea legată de puținele pagini scrise, dar și la încurajarea pe care a simțit-o când criticul și-a dat girul în legătură cu valoarea lor literară: „...Și încă mă simt ca o carte deschisă pe care o răsfoiți [...] Totdeauna, și, vedeți, ăsta e un lucru pe care nu l-am spus nici Constanței¹, priveam cu melancolie cele 7-8 pagini care formau tot bagajul meu literar și mă gândeam: când m-aș prezenta în fața unei judecăți supreme, alături cu cei care ar aduce după ei nenumărate volume, mie mi s-ar ține seama de tot ce *Nu* am scris, de nuvelele frumoșele, de romanele nu tocmai rele ce puteam înjgheba. Și am venit în fața acelei judecăți și mi s-a ținut seamă și ce frumoasă răsplată! Acele cuvinte pe care le primesc fără falsă modestie, pe care le-am căpătat pe cele 7-8 pagini, cine se poate lăuda că a primit o așa recompensă pentru așa de puțin!”²

Prozatoarea nu își impută că a început să scrie mai târziu, dar este conștientă că se recompune la o vârstă la care alții nu ar mai fi cutezat. Totuși, declară că prin scris a transmis ceea ce existase permanent în sufletul ei, dar din pricina conjuncturilor cotidiene nu reușise să exprime: „...Cealaltă mare problemă, a căsnicieii și maturității, nu a întrerupt gândurile și înfăptuirile mele literare. Iar când cel mai mic copil al meu, respectiv al cincilea, a împlinit șapte ani, am început scrisul meu literar găsind încurajare în forurile competente - astfel s-au săvârșit treptat lucrările mele literare...Așadar, când al cincilea copil al meu a avut șapte ani,

¹ Se referă la prozatoarea Constanța Marino-Moscu (1875-1940), o bună prietenă cu care a purtat o bogată corespondență.

² Hortensia Papadat-Bengescu: *Scrisori către Ibrăileanu*, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Manuca, Al. Teodorescu, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 35.

ca și cum programul meu fusese de mult făcut, m-am decis că voi reîncepe compozițiile și anume voi da forma permanentă închipuirii și observației, ce-mi erau nedespărțite”³.

La insistențele Constanței Marino-Moscu, Hortensia Papadat-Bengescu acceptă să scrie literatură: o literatură care la început îmbracă forma confesiunii; scrisul apare ca o urmare a condiției existențiale a ei; în fond, tocmai destinul care a împiedicat-o să scrie mai devreme, a și determinat-o să se confeseze prin epistolele care s-au dovedit o bună cale către literatură.

Într-o anchetă literară realizată de revista *Facla*, Hortensia Papadat-Bengescu sintetizează cum i-a fost trasat drumul către literatură și de ce scrie: „Voiam să plec în străinătate pentru studii. Nu s-a putut. Am rămas în țară, în provincie, departe de orice mediu literar. Relațiile sociale mă puneau din când în când în contact cu vreun artist; o pianistă, un pictor, un sculptor...Încolo, funcționari de provincie, «lume». Cum se întâmplă de obicei, aflăm unul de existența celuilalt, și ne cunoaștem cu bucuria de a afla înțelegere. Prima oară am scris la moartea lui Liciu. Îl văzusem jucând și a murit după trei zile. Am scris un articol atunci și am avut imboldul de a-l publica. Protestam. Articolul a apărut în ziarul *La politique*, unde am continuat să trimit proză semnată când Loyse, când Suzon – după seriozitatea subiectului. Scriam însă mai ales scrisori, nenumarate scrisori; o adevărată manie epistolieră. D-na Marino-Moscu m-a îndemnat mereu să public literatură propriu-zisă, impresionată, probabil, de cele ce scriam: calitativ și cantitativ. Am trimis atunci la «*Viața Românească*». O schiță. Se numea *Viziune*. I-am aflat ulterior odiseea. Secretarul de redacție o aruncase la coș odată cu celelalte manuscrise primite prin același curier. D-l Topîrceanu, mirat însă de sărăcia excesivă a contribuției colaboratorilor a răscolit prin hârtiile cocoloșite. Și a scos la lumină *Viziunea*. O scrisoare m-a îndemnat să continuu; am publicat astfel treptat *Ape adânci*. Apariția «*Sburătorului*» m-a fixat însă la București - din punct de vedere literar. Încurajarea d-lui E. Lovinescu mi-a facilitat și lucrul și audiența publică. Am rămas de atunci pasionată «cenaclistă», iar producția mea literară s-a înscris în cadrul «*Sburătorului*»⁴.

Chiar dacă meritul de a-i fi deschis drumul către proza obiectivă îi revine lui E. Lovinescu, trebuie menționat că acest drum a fost inițial trasat de G. Ibrăileanu. Din nefericire, scrisorile acestuia către Hortensia Papadat-Bengescu nu sunt cunoscute, însă din ceea ce îi scrie autoarea, deducem că subiectul obiectivismului fusese deseori dezbătut între ei. Ea îi scrie uneori: „Ce bun sunteți cu mine, văd cum vă aplecați ca să discutați înțelesul cuvântului obiectivism”⁵, iar alteori „pornisem să vă spui că în micile lucrări obiective ce eventual aș încerca *ca să-mi dau mâna* pentru mai târziu, ținând seama de mica greutate ce întâmpin, mă veți începe și pe mine de la un 6 oarecare. Nu de notă mă tulbur, de decepția ce v-aș putea da”⁶.

Într-o scrisoare din anul 1914, adresată lui G. Ibrăileanu, deci la numai un an de când începuse colaborarea cu *Viața Românească*, scriitoarea îi mărturisea jenată: „Scriam și eu puțin, începusem, dar nimic din ceea ce există nu mă interesa decât în raport cu mine, decât

³ Camil Baltazar: *Contemporan cu ei: amintiri și portrete*, Editura pentru Literatură, București, 1962, pp. 63-64.

⁴ N. Car. (Nicolae Carandino): D-na Hortensia Papadat-Bengescu scrie,... când vine, în *Facla*, rubrica Anchetele Faclei, anul XV, nr. 1302, 3 iunie 1935, p. 2.

⁵ Hortensia Papadat-Bengescu: *Scrisori către Ibrăileanu*, ed. cit., p. 34.

⁶ *Ibidem*, p. 37.

după ce s-a scăldat întâi în întregime în apa sufletului meu, și aceasta nu voluntar, nu sistematic, ci ca o necesitate, fiindcă tot așa cum unul e presbit, altul miop, așa am eu această infirmitate de a luneca pe fața concretă a lucrurilor, pe subiecte, pe contururi, oprindu-mă numai pe resortul lor adânc. Un ochi construit fiziologiceste astfel încât să nu vadă scoarța lemnului, ci să treacă prin ea, ca printr-un geam, în miezul lui”⁷. Mărturisirea este făcută în urma lecturii studiului *I. Al. Brătescu-Voinești* publicat de G. Ibrăileanu în volumul *Scritori și curente* în care autoarea citise că „...o lucrare nu are valoare reală și durabilă decât când e absolut obiectivă, când scriitorul a avut facultatea ca anihilându-se, dezbrăcându-se complet sau pe cât posibil de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoci sau a unui mediu, sau unui colț cât de mic de lume”⁸. Deși Hortensia Papadat-Bengescu fusese conștientă încă de la început de importanța scrisului obiectiv, îndreptarea către această direcție se produce ceva mai lent.

Opera ei, spunea Constantin Ciopraga, „apare crescând, ca în mitul Meșterului Manole, prin istovirea autorului, integrat în esența ființelor create”⁹. În prelungirea acestei idei se pronunță și Maria-Luiza Cristescu atunci când admite că Hortensiei Papadat-Bengescu i-a fost necesară etapa lirică pentru a se desprinde treptat de ea însăși: „Pentru romancieră avea să fie mai dificil deoarece trebuia mai întâi să se elibereze de sine în literatură, de leștul confesiei directe, pentru a dobândi, treptat, o altă concepție despre scrisul său...Vedem în destinul scriitoarei un drum al formării, al construirii psihologice de autor, pornind de la confesia exorcizatoare necesară”¹⁰.

Hortensia Papadat-Bengescu îi mărturisește lui Ibrăileanu bucuria pe care i-o aduce corespondența în sine, văzută ca o circumstanță atenuantă pentru singurătate: „Eu iau din corespondență *uneori* mulțumiri de care alții nu au nevoie, fiindcă și le satisfac din mediul în care trăiesc sau își ajung sieși. Cu singurătatea sunt deprinsă. E una din voluptățile mele. În casă suntem mulți, și anume obligații mă fac să comunic destul de des cu ceea ce se numește societate. Dar a împărtăși idei, a discuta, mai ales a învăța ceva e un lucru rar pentru mine, în afară de corespondența cu draga mea Constanța, și oricât te-ai oțelit cu singurătatea, simți *uneori* plăcerea de a lăsa să ți se dezlege cugetul”¹¹. Și în proza scurtă aduce același „elogiu” singurătății: „Singură mă simt și eu bine, dar eu sunt singură peste tot și totdeauna. Zadarnic îmi împreună și îmi alipesc sufletul de alții...tot singură rămân”. (*Marea*). Manuela din *Femeia în fața oglinzii* este și ea o solitară cu „un fel de pasiune a singurătății, o voluptate mare a acelei vaste sărbători solitare, cu veselii și suferințe, cu apogee ale simțirii neatînse în viața de toate zilele, precumpănite violent de regretul și durerea aceluiasi trai singuratic, de sentimentul imperios și natural al sociabilității, așa de dezvoltat la ea, alături de sălbătică ei, și așa de puternic în sine, încât susține toate clădirile șubrede ale omenirii: familia, societatea, nația”.

Așadar, autoarea navighează între stilul epistolar și ficțional și se situează în decor decupându-și eroinele din propria viață. Climatul în care trăiește este « propice » pentru

⁷ *Ibidem*, p. 30.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, în Studiu introductiv, p. XX.

¹⁰ Maria-Luiza Cristescu: *Hortensia Papadat-Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, București, 1976, p. 33.

¹¹ Hortensia Papadat-Bengescu: *Scrisori către Ibrăileanu*, ed. cit., p. 33.

stările sale și nu-i de mirare că proza de început își găsește ancore în scrisorile din viața particulară.

Observăm, prin urmare, că datorită acestor epistole extinse, autoarea nu numai că își umple singurătea, dar își și optimizează viziunea literară. Corespondența cu G. Ibrăileanu datează din perioada în care Hortensia Papadat-Bengescu era în fața semnelor de întrebare și persista să-și privească textele cu scepticism chiar și după ce criticul îi salutase ideile: „O oglindă, cred eu, nu e ceva adânc, e o muchie de răsfrângerii trecătoare. Eu simt, nu calculez, atmosfera unei scrieri, ca și a unui loc, de aceea probabil nu m-am dat la *fund*, instinctiv, nu am calculat, nici nu am zburat *prea sus*. Cu ea, ca și cu celelalte, am trecut prin fazele mele obicinuite și singurele în care mă decid să scriu. Am scris în «căldură», apoi am crezut că nu e tocmai rău ce am făcut, pe urmă nu am mai deosebit nimic, apoi am socotit că e mai puțin ca nimic, e prost, neînsemnat, și acum nu-mi dau seama și aștept să văd ce credeți fără înconjur»¹².

Corespondența a determinat-o pe Hortensia Papadat-Bengescu să-și cristalizeze discursul literar, și a avut un rol semnificativ pentru ceea ce este astăzi - singura femeie scriitor care deține o statuie în literatura română. După cum bine remarca Ioana Pârvulescu, „performanța Hortensiei Papadat-Bengescu nu este aceea de a fi scris și publicat într-o lume a bărbaților, ci de a fi obținut o recunoaștere categorică și de durată. După ce a fost întâmpinată ca «altfel», a fost acceptată ca o egală și uneori respinsă ca o egală, ceea ce e chiar mai greu»¹³.

Hortensia Papadat-Bengescu a fost cea care a determinat critica să ia act de existența literaturii feminine și dintre toate scriitoarele care au batut la poarta canonului de prim rang este singura care a fost validată în acest empireu.

Bibliografie:

Baltazar, Camil: *Contemporan cu ei: amintiri și portrete*, București, Editura pentru Literatură, 1962, pp. 59-70.

Carandino, Nicolae: D-na Hortensia Papadat-Bengescu scrie,... când vine, în *Facla*, Rubrica *Anchetele Faclei*, anul XV, nr. 1302, 3 iunie 1935, p. 2,4.

Cristescu, Maria-Luiza: *Hortensia Papadat-Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, București, 1976.

Papadat-Bengescu, Hortensia: *Opere*, vol. I. Ediție îngrijită de Eugenia Tudor, prefață de Constantin Ciopraga, București, Editura Minerva, 1972.

Papadat-Bengescu, Hortensia: *Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol.I. Ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Manuca și Al. Teodorescu, prefață de Al. Dima și N. I. Popa, București, Editura pentru Literatură, 1966, pp. 29-115.

Pârvulescu, Ioana: Je est un autre: În lumea bărbaților - jurnalul Hortensiei Papadat-Bengescu, în *România literară*, anul XXXV, nr. 7, 20-26 februarie 2002, p. 7.

¹² Hortensia Papadat-Bengescu: *Scrisori către Ibrăileanu*, ed. cit., pp. 47-48.

¹³ Ioana Pârvulescu: Je est un autre: În lumea bărbaților - jurnalul Hortensiei Papadat-Bengescu, în *România literară*, anul XXXV, nr. 7, 20-26 februarie 2002, p. 7.